

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

SEIMO KONTROLIERIAUS INICIATYVA ATLIKTO TYRIMO DĖL AREŠTO BAUSMĘ ATLIEKANČIŲ NUTEISTŪJŲ TEISIŲ RIBOJIMO PAGRĮSTUMO ĮVERTINIMO PAŽYMA

2024 m. gruodžio 10 d. Nr. 4D-2024/1-508
Vilnius

TYRIMO PAGRINDAS

1. Tyrimas pradėtas Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierės Erikos Leonaitės 2024 m. gegužės 23 d. sprendimu Nr. 4D-2024/1-508.

1.1. Tyrimu siekiama išsiaiškinti, ar arešto bausmę atliekančių nuteistųjų teisių susirašinėti, apsipirkti, bendrauti su artimaisiais ribojimas neprieštaruoja bausmių vykdymo tikslams.

1.2. Pagrindas pradėti tyrimą savo iniciatyva yra Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 13 straipsnio 3 dalis, kurioje nustatyta, kad, jeigu skundas yra gautas žodžiu, telefonu arba Seimo kontrolierius nustatė pareigūnų piktnaudžiavimo, biurokratizmo ar kitaip pažeistų žmogaus teisių ir laisvių požymių iš visuomenės informavimo priemonių bei iš kitų šaltinių, Seimo kontrolierius gali pradėti tyrimą savo iniciatyva.

Šiuo atveju tyrimą savo iniciatyva Seimo kontrolierė pradėjo atsižvelgdama į tai, kad savo praktikoje susidūrė su atveju, kai arešto bausmę atliekantis nuteistasis pasiskundė dėl jam taikomų ribojimų (skundo Nr. 4D-2024/1-294), o Lietuvos kalėjimų tarnyba, atsakydama į tarpininkavimo raštą (Nr. 4D-2024/1-294/3D-678), patvirtino, kad, vadovaujantis Bausmių vykdymo kodekso nuostatomis, arešto bausmę atliekantys nuteistieji neturi teisės susirašinėti su artimaisiais ir kitais asmenimis, neturi teisės apsipirkti, prenumeruoti spaudos leidinių.

TYRIMAS IR IŠVADOS

Nustatytos tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

2. Seimo kontrolierė, pradėjusi tyrimą savo iniciatyva, dėl informacijos ir ją patvirtinančių dokumentų gavimo 2024 m. birželio 11 d. raštu Nr. 4D-2024/1-508/3D-1139 kreipėsi į Lietuvos Respublikos teisingumo ministeriją (toliau ir – TM). Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigoje 2024 m. liepos 10 d. gautas TM raštas Nr. (1.22 E) 7R-2203, kuriame nurodoma:

2.1. „Arešto bausmė ir laisvės atėmimo bausmė (tiek terminuota, tiek ir iki gyvos galvos) yra dvi savarankiškos, tarpusavyje nekoreliuojančio turinio bausmių rūšys, todėl baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtinta skirtinga šias bausmes atliekančių nuteistųjų teisinė padėtis, kuri subalansuota taip, kad būtų galima veiksmingiau įgyvendinti konkrečios bausmės paskirtį ir tikslus. Paminėtas aspektas akcentuojamas ir teismų praktikoje, pabrėžiant, kad arešto bausmė savo turiniu negali būti tapatinama su terminuoto laisvės atėmimo bausme, nes šios bausmės skiriasi ne tik pagal asmens izoliavimo nuo visuomenės laiką, tačiau ir pagal šių bausmių atlikimo tvarką ir sąlygas.

Paminėtina ir tai, kad Lietuvoje taikomų bausmių sistemoje arešto bausmė atsirado dar 2003 m. gegužės 1 d. (t. y. įsigaliojus naujiems baudžiamiesiems įstatymams, kuriais iš esmės pertvarkyta Lietuvos kriminalinių bausmių sistema). Arešto bausmės tikslas – sukurti alternatyvą laisvės atėmimui, ekonomišką ir paveikią priemonę asmenims, padariusiems baudžiamuosius nusizengimus ir neatsargius arba nesunkius ar apysunkius tyčinius nusikaltimus, o šios bausmės atlikimo sąlygas subalansuoti taip, kad „trumpalaikės šoko terapijos“ efektas atgrasytų nuteistąjį nuo pakartotinio nusikalstamo elgesio.“

2.2. „Atkreiptinas dėmesys, kad konkrečių arešto bausmės atlikimo sąlygų turinį apsprendžia itin trumpa arešto bausmės atlikimo trukmė. Remiantis statistiniais duomenimis, realiai atliktos arešto bausmės vidurkis 2023 m. sudarė 1 mėn. ir 19 d., todėl akivaizdu, kad tokia bausmė neturi reikšmingos neigiamos įtakos nuteistojo socialiniams ryšiams, darbinei veiklai ar mokymosi procesui. Atitinkamai, šią bausmę atliekantiems nuteistiesiems suteiktų teisių katalogas dėl arešto bausmės specifikos ir nesant objektyvaus poreikio, reikšmingai skiriasi, lyginant su teisėmis, kurios įprastai garantuojamos nuteistiesiems, atliekantiems ilgas laisvės atėmimo bausmes. Kartu pastebėtina, kad nuo pat arešto bausmės taikymo pradžios, Bausmių vykdymo kodekse (toliau – BVK) nustatyta nuteistųjų arešto bausme teisinė padėtis reikšmingai nesikeitė. Taip pat svarbu paminėti, kad arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems niekada nebuvo suteikta teisė gauti ir siųsti laiškus (išskyrus susirašinėjimą su valstybės ir savivaldybių institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir tarptautinėmis institucijomis), prenumeruoti spaudos leidinius ar įsigyti maisto produktų ir kitų daiktų kalėjimo paruošime. Paaškiname, kad siekiant pilnai patenkinti arešto bausmę atliekančių nuteistųjų komunikacijos su savo artimaisiais galimybes, nuo 2023 m. sausio 1 d. jiems padidintas minimalus skambinimo limitas (iki 3 kartų per savaitę), taip pat išliko galimybė jiems leisti skambinti ir papildomai, jei to reikia socialiniams ryšiams palaikyti. Primintina ir tai, kad kartą per 30 parų (o jei reikia – ir dažniau) šiems nuteistiesiems suteikiami kontaktiniai arba nuotoliniai pasimatymai su artimaisiais.“

2.3. „Taip pat informuojame, kad arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems nemokamai tiekiamas rekomenduojamas paros maistinių medžiagų ir energijos normas ir, kiek tai įmanoma, – jų religinius įsitikinimus atitinkantis maistas, jei neturi – jie nemokamai aprūpinami patalyne, drabužiais ir avalyne pagal sezoną, higienos priemonėmis, teikiamos patalynės ir apatinių drabužių skalbimo paslaugos. Pageidaujantys kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijas ir tarptautines organizacijas, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika, nuteistieji taip pat nemokamai aprūpinami vokais, pašto ženklais, rašymo priemonėmis ir popieriumi arba jiems sudaromos sąlygos į šiuos adresatus kreiptis elektroninių ryšių priemonėmis.

Kartu atkreipiame dėmesį, kad savo teise prenumeruoti spaudos leidinius laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji (kuriems ši teisė formaliai yra numatyta BVK) praktikoje nesinaudoja, todėl numatyti tokią teisę ir arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems nebuvo ir nėra jokio poreikio, kadangi, įvertinus trumpos bausmės trukmės aspektą, šie asmenys nurodyta teise iš esmės net ir neturėtų galimybių pasinaudoti praktiškai (įprasta minimali populiariausių spaudos leidinių prenumeratos trukmė – nuo 3 mėn.).“

2.4. „Informuojame, kad Teisingumo ministerija nuolat vykdo suėmimo ir bausmių vykdymą reglamentuojančių teisės aktų taikymo stebėseną ir, identifikavusi esminius teisinio reguliavimo trūkumus, dėl kurių nepagrįstai ribojamos žmogaus teisės, nedelsiant imasi priemonių teisiniam reguliavimui tobulinti. Pavyzdžiui, planuojama, kad 2024 m. liepos 11 d. bus priimti BVK pakeitimai, kuriais bus sudarytos sąlygos arešto bausmę atliekantiems asmenims dėl svarbių priežasčių išvykti iš bausmės atlikimo vietos. Be to, netrukus bus pakeistos Laisvės atėmimo vietų vidaus tvarkos taisyklės:

1. Ilgesnę kaip 30 parų arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems bus suteikta teisė gauti perduodamų drabužių ir avalynės (ši problema aktuali, kai, keičiantis metų sezonams, nuteistasis neturi tinkamų drabužių ir nepageidauja, kad juos nemokamai suteiktų laisvės atėmimo

vietų įstaiga).

2. Bus sudarytos galimybės atlikusiems arešto bausmę asmenims skirti pinigines išmokas kelionės bilietams į namus įsigyti savarankiškai (atskiris atvejais laisvės atėmimo vietų įstaiga negalėdavo nuteistajam nupirkti tų kelionės bilietų, kuriais nėra prekiaujama internetu, todėl grįždami namo (ypač – gyvenantieji atokiuose regionuose) nuteistieji patirdavo nepatogumų).

3. Bus sudarytos galimybės Nuteistųjų socialinės paramos fondo lėšas naudoti ir nuteistųjų areštu sveikatinimui bei jiems reikalingoms medicinos priemonėms įsigyti.

4. Į higienos priemonių, kuriomis nemokamai aprūpinami arešto bausmę atliekantys nuteistieji, katalogą bus papildomai įtrauktas šampūnas.“

3. Lietuvos kalėjimų tarnyba (toliau – LKT), teikdama informaciją dėl tarpininkavimo rašto, 2024 m. balandžio 12 d. rašte Nr. 2S-1814 nurodė:

„Pažymime, kad BVK 38 straipsnio 5 dalyje numatyta, kad nuteistieji laisvės atėmimo bausme turi teisę prenumeruoti arba kiti asmenys turi teisę nuteistiesiems prenumeruoti spaudos leidinių, tačiau ši teisė arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems teisės aktuose nėra numatyta. Nurodome, kad šiais metais LKT nebuvo vykdomi viešieji pirkimai, susiję su periodinės spaudos įsigijimu visiems kalėjimams. Tačiau pažymime, kad darbuotojų iniciatyva esant galimybei periodinė spauda kalėjime esantiems asmenims yra padalinama. Šiuo metu Kauno kalėjime (veiklos adresu Technikos g. 34) esantys asmenys taip pat gali lankytis bibliotekoje darbinę veiklą atliekančio nuteistojo darbo metu (I–V nuo 13.30 val. iki 17.30 val.). Skaitytojai turi teisę iš bibliotekos pasirašytinai gauti išsinešti į kameras / gyvenamąsias patalpas knygas ar leidinius.“

Tyrimui reikšmingos teisės aktų nuostatos

4. *Ministrų Komiteto rekomendacijos šalims narėms Nr. R (2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“*, priimtos 952-ame Ministrų Komiteto ministrų pavaduojuose posėdyje 2006 m. sausio 11 d.:

3 punktas – „Asmenims, iš kurių atimta laisvė, turėtų būti taikomi minimaliai būtini ir atitinkantys paskirtą bausmę apribojimai.“

5 punktas – „Gyvenimas kalnimo įstaigoje turėtų kiek įmanoma labiau priartėti prie pozityvių gyvenimo visuomenėje aspektų.“

24.10 papunktis – „Kaliniai turi būti reguliariai supažindinami su visuomenės reikalais, leidžiant prenumeruoti ir skaityti laikraščius, periodinius ar kitus leidinius, klausytis radijo ar televizijos transliacijų, išskyrus tuos atvejus, kai yra teismo nustatytas apribojimas tam tikram periodui individualiais atvejais.“

5. *Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso:*

27 straipsnio „Nuteistųjų areštu teisės ir pareigos“:

1 dalis – „Arešto bausmę atliekantys nuteistieji turi šiame straipsnyje ir šio kodekso 42, 45, 47, 49 ir 67 straipsniuose nustatytas teises, o jiems priskirtos pareigos ir taikomi apribojimai nustatyti šio kodekso 50 straipsnyje.“

2 dalis – „Nuteistieji areštu turi teisę tris kartus per savaitę paskambinti ir gauti vieną pasimatymą per trisdešimt parų. Nuteistųjų areštu pasimatymai vyksta tik prižiūrint laisvės atėmimo vietų įstaigos atstovams: su sutuoktiniu arba sugyventiniu ir artimaisiais giminaičiais (toliau kartu – artimieji) – kontaktiniu būdu (pasimatymo trukmė – iki trijų valandų), o su kitais asmenimis – tik nuotoliniu arba nekontaktiniu būdu (pasimatymo trukmė – iki dviejų valandų). Jeigu per pasimatymą pažeidžiama jo tvarka, jis nedelsiant nutraukiamas. Jeigu pakartotinai pažeidžiama kontaktiniu būdu vykstančio pasimatymo tvarka, kiti nuteistojo areštu pasimatymai vyksta tik nekontaktiniu būdu. Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas turi teisę leisti nuteistiesiems papildomai paskambinti ir suteikti papildomų pasimatymų socialiniams ryšiams palaikyti. Jeigu nuteistasis serga sunkia jo gyvybei gresiančia liga, patvirtinta gydytojų išvada, laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas privalo leisti nuteistąjį aplankyti jo artimiesiems. Toks

aplankymas neįskaitomas į pasimatymų skaičių. Skambinimo, pasimatymų ir sergančių nuteistųjų areštu lankymo tvarką nustato teisingumo ministras.“

3 dalis – „Nuteistieji areštu turi teisę kreiptis į valstybės ir savivaldybių institucijas ir tarptautines organizacijas, kurių jurisdikciją ar kompetenciją priimti Lietuvoje bausmes atliekančių nuteistųjų pareiškimus yra pripažinusi Lietuvos Respublika, su pasiūlymais, prašymais (pareiškimais), petijiomis ir skundais. Pageidaujančius įgyvendinti šią teisę nuteistuosius areštu laisvės atėmimo vietų įstaiga iš šios įstaigos lėšų aprūpina vokais, pašto ženklais, rašymo priemonėmis ir popieriumi arba sudaro sąlygas į šioje dalyje nurodytus adresatus kreiptis elektroninių ryšių priemonėmis.“

92 straipsnio „Arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekančių nuteistųjų buities poreikių užtikrinimo sąlygos“:

1 dalis – „Arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems užtikrinamos Lietuvos Respublikos higienos normas atitinkančios gyvenamųjų patalpų ir buities sąlygos.“

2 dalis – „Arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems nemokamai suteikiama atskira miegamoji vieta ir patalynė. Nuteistieji (išskyrus atliekančius arešto bausmę, atsisakiusius užsiimti jiems pasiūlyta darbine veikla ir drausmės grupėje laikomus nuteistuosius, taip pat šio kodekso 79 straipsnio 2 dalyje nurodytą drausminę nuobaudą atliekančius nuteistuosius) gali naudotis savo patalynė (išskyrus antklodę, čiužinį ir pagalvę).“

3 dalis – „Arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantys nuteistieji dėvi savo drabužius ir avi savo avalynę, o jeigu jų neturi, teisingumo ministro nustatyta tvarka yra nemokamai aprūpinami drabužiais ir avalyne pagal sezoną.“

4 dalis – „Arešto bausmę atliekantys nuteistieji, šio kodekso 79 straipsnio 2 dalyje nurodytą drausminę nuobaudą atliekantys nuteistieji, taip pat kiti nuteistieji, kurie neturi lėšų asmens higienos reikmenims įsigyti arba jų turi nepakankamai, šiais reikmenimis teisingumo ministro nustatyta tvarka aprūpinami nemokamai.“

5 dalis – „Arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems tiekiamas maistas turi atitikti rekomenduojamas paros maistinių medžiagų ir energijos normas ir, kiek tai įmanoma, – jų religinius įsitikinimus. Maistu šie nuteistieji aprūpinami nemokamai.“

6. *Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo (toliau ir – VAI) 3 straipsnis „Viešojo administravimo principai“* – „Viešojo administravimo subjektai savo veikloje vadovaujasi šiais principais: [...] 7) naujovių ir atvirumo permainoms. Šis principas reiškia, kad viešojo administravimo subjektas turi ieškoti naujų ir veiksmingų būdų, kaip geriau spręsti problemas, išskylančias vykdant viešąjį administravimą, taip pat nuolat tobulinti savo veiklą taikydamas pažangiausias metodus, modelius, technologijas, priemones ar gerosios patirties pavyzdžius;“.

7. *Laisvės atėmimo vietų įstaigos vidaus tvarkos taisyklių, patvirtintų Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. IR-444, (toliau – Taisyklės) (redakcija, galiojanti nuo 2024 m. rugsėjo 4 d.):*

42 punktas – „Lengvajai grupei priskirtiems nuteistiesiems (išskyrus nuteistuosius, atliekančius Bausmių vykdymo kodekso 79 straipsnio 2 dalyje nurodytą drausminę nuobaudą) laisvės atėmimo vietų įstaigoje leidžiama įsigyti ir turėti:

[...]

42.2. drabužių ir avalynės (išskyrus karinę ir kitokią uniformą ar uniformos elementus):

42.2.1. kepurė (nedengiančių veido), šaliką, pirštinių (išskyrus treniruotėms ir sportui skirtas pirštines);

42.2.2. apatinių drabužių;

42.2.3. viršutinių drabužių;

42.2.4. kojinių, pėdkelnių;

42.2.5. avalynės;

[...]

42.5.6. priemonių priklausomybei nuo tabako gydyti (pakaitinei nikotino terapijai) (nepilnamečiams – tik gavus rašytinį gydytojo leidimą); [...].“

47 punktas – „Suimtiesiems, atliekantiems Suėmimo vykdymo įstatymo 29 straipsnio 3 punkte nurodytą drausminę nuobaudą, ir nuteistiesiems, atliekantiems Bausmių vykdymo kodekso 79 straipsnio 2 dalyje nurodytą drausminę nuobaudą, leidžiama įsigyti ir turėti, o nuteistiesiems, atliekantiems arešto bausmę – turėti Taisyklių 42.2.1–42.2.5 ir 42.5.6 papunkčiuose nurodytų asmeninių daiktų, administracinės, civilinės ir (ar) baudžiamosios bylos medžiagą, teismo nuosprendžių, nutarčių ir nutarimų nuorašus ir (ar) kopijas, teisės aktų ir kreipimusi kopijas, vokus, pašto ženklus, rašymo priemonę ir popierių, rankšluostį, muilą, šampūną, dantų pastą, dantų šepetėlį (įskaitant elektrinius dantų šepetėlius), šukas, nosinę (moterims – moterų higienos reikmenų), tualetinį popierių, sauskelnes, akinius arba kontaktinius lęšius ir jiems skirtas dėtuves bei kontaktinių lęšių priežiūros priemonės, rankinį laikrodį, nutarimo dėl drausminės nuobaudos skyrimo kopiją.

62¹ punktas – „Arešto bausmę, kurios trukmė ilgesnė kaip 30 parų, atliekantys nuteistieji turi teisę vieną kartą per visos bausmės atlikimo laiką gauti perduodamų drabužių ir avalynės, kurių bendra masė negali viršyti 10 kg. Perduodami drabužiai ir avalynė priimami ir arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems įteikiami šiame skyriuje nustatyta tvarka.“

304 punktas – „Drabužiai, avalynė ir higienos reikmenys išduodami nuteistiesiems arešto bausme, taip pat nemokiems suimtiesiems ir nuteistiesiems, esant jų rašytiniam prašymui.“

Tyrimo išvados

8. Tyrimas Seimo kontrolierės iniciatyva pradėtas atsižvelgus į nuteistojo skunde nurodytas aplinkybes dėl draudimo arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems susirašinėti su artimaisiais ir kitais asmenimis, draudimo apsipirkti, prenumeruoti spaudos leidinius, taip pat į po Seimo kontrolierės tarpininkavimo gautą LKT atsakymą į pareiškėjo kreipimąsi.

9. Dėl teisės susirašinėti su artimaisiais.

9.1. BVK 27 straipsnyje numatyta, kad nuteistieji areštu turi teisę tris kartus per savaitę paskambinti ir gauti vieną pasimatymą per trisdešimt parų. Laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas turi teisę leisti nuteistiesiems papildomai paskambinti ir suteikti papildomų pasimatymų socialiniams ryšiams palaikyti. Jeigu nuteistasis serga sunkia jo gyvybei gresiančia liga, patvirtinta gydytojų išvada, laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas privalo leisti nuteistąjį aplankyti jo artimiesiems. Toks aplankymas neįskaitomas į pasimatymų skaičių.

9.2. Tyrimo metu TM paaiškino, kad arešto bausmės atlikimo sąlygų turinį nulemia itin trumpa arešto bausmės atlikimo trukmė, todėl tokia bausmė neturi reikšmingos neigiamos įtakos nuteistojo socialiniams ryšiams, darbinei veiklai ar mokymosi procesui. TM informavo, kad arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems niekada nebuvo suteikta teisė gauti ir siųsti laiškus (išskyrus susirašinėjimą su valstybės ir savivaldybių institucijomis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir tarptautinėmis institucijomis).

TM taip pat informavo, kad siekiant pagerinti arešto bausmę atliekančių nuteistųjų komunikacijos su savo artimaisiais galimybes, nuo 2023 m. sausio 1 d., įsigaliojus naujos redakcijos Bausmių vykdymo kodeksui, buvo padidintas minimalus skambinimo limitas (iki 3 kartų per savaitę), taip pat numatyta galimybė jiems leisti skambinti ir papildomai, jei to reikia socialiniams ryšiams palaikyti.

9.3. Seimo kontrolierė teigiamai vertina teisinio reglamentavimo pokyčius, susijusius su didesnėmis galimybėmis bendrauti su artimaisiais telefonu ir pasimatymų metu, bei mano, kad leidimų paskambinti skaičiaus padidinimas gali būti laikomas tinkamu socialinių ryšių palaikymo užtikrinimo mechanizmu, kompensuojančiu galimybės susirašinėti su artimaisiais arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems nebuvimą, be kita ko, atsižvelgiant į arešto bausmės palyginti neilgą

trukmę.

10. Dėl teisės prenumeruoti leidinius ir teisės į informaciją.

10.1. Pagal Ministrų Komiteto rekomendaciją šalims narėms Nr. R (2006) 2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“, kaliniams turi būti užtikrintas tinkamas ryšys su išorės pasauliu: kaliniai turi būti reguliariai supažindinami su visuomenės reikalais, leidžiant prenumeruoti ir skaityti laikraščius, periodinius ar kitus leidinius, klausytis radijo ar televizijos transliacijų, išskyrus tuos atvejus, kai yra teismo nustatytas apribojimas tam tikram periodui individualiais atvejais.

10.2. Tyrimo metu TM paaiškino, kad BVK numatyta teise prenumeruoti spaudos leidinius laisvės atėmimo bausmę atliekantys nuteistieji praktikoje nesinaudoja, o numatyti tokią teisę ir arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems nebuvo ir nėra poreikio. Įvertinus trumpos bausmės trukmės aspektą, šie asmenys nurodyta teise iš esmės neturėtų galimybių pasinaudoti praktiškai, kai įprasta minimali populiariausių spaudos leidinių prenumeratos trukmė yra bent 3 mėnesiai.

10.3. LKT, teikdami Seimo kontrolieriui informaciją dėl tarpininkavimo rašto, informavo, kad visi kalėjimuose esantys nuteistieji gali lankytis bibliotekose, skaitytojai turi teisę iš bibliotekos pasirašytinai gauti išsinešti į kameras / gyvenamąsias patalpas knygas ir leidinius.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2024 metais nebuvo vykdomi viešieji pirkimai, susiję su periodinės spaudos įsigijimu visiems kalėjimams, todėl galimybė bibliotekose skaityti aktualius periodinius leidinius tampa labai ribota, nes tokių leidinių nėra.

10.4. LKT, atsakydami į tarpininkavimo raštą, taip pat informavo, kad kalėjimo administracijos iniciatyva esant galimybei periodinė spauda kalėjime esantiems asmenims yra padalinama.

Seimo kontrolierės nuomone, tokia praktika, kai darbuotojai savo nuožiūra ir noru padalina (arba ne) nuteistiesiems neaišku, kam priklausančius leidinius, gali sudaryti prielaidas pažeisti lygiateisiškumo principą ir vertintina kaip netinkama.

10.5. LKT 2024 m. rugpjūčio 22 d. raštu Nr. 1S-5358, atsakydama į Seimo kontrolierės 2024 m. rugpjūčio 5 d. pažymoje Nr. 4D-2024/1-473 LKT direktoriui teiktą rekomendaciją apsvarstyti galimybę sudaryti sąlygas nuteistiesiems susipažinti su aktualiomis visuomenės naujienomis internete, informavo, kad buvo atnaujintas interneto svetainių sąrašas ir nuteistiesiems (suimtiesiems) tapo prieinamos ne tik tarptautinių, valstybės, savivaldybių institucijų ir įstaigų bei visuomeninių organizacijų interneto svetainės, tačiau ir žiniasklaidos bei gyvenimo būdo portalai, kuriuose asmenys reguliariai galės susipažinti su visuomenės reikalais ir gauti aktualią informaciją.

10.6. Seimo kontrolierė atkreipia dėmesį, kad, atsižvelgiant į bausmių vykdymo sistemos specifiką, siekį atkurti ir palaikyti tinkamą nuteistojo ir visuomenės santykį bei valstybės pozityvias pareigas užtikrinti, kad asmuo laisvės atėmimo vietoje nepatirtų didesnių ribojimų nei tie, kurie paprastai būdingi laisvės atėmimo bausmės įgyvendinimui, labai svarbu, jog šiuolaikinėje visuomenėje taikomos naujovės būtų kiek įmanoma prieinamos visiems nuteistiesiems, įskaitant ir nuteistuosius arešto bausme.

Pastebėtina, kad vis didėjančios skaitmeninių technologijų galimybės daro įtaką ir teisės gauti informaciją įgyvendinimo būdams – popieriniai laikraščiai keliasi į skaitmeninę erdvę ir internetą. Todėl, Seimo kontrolierės nuomone, tikslinga apsvarstyti galimybę leisti naudotis riboto interneto prieiga ir nuteistiesiems arešto bausme bei tokiu būdu užtikrinti galimybę susipažinti su aktualiais pasaulio įvykiais, ypač atsižvelgiant į aktualių spaudos leidinių trūkumą kalėjimų bibliotekose bei realios galimybės patiems prenumeruoti leidinius nebuvimą.

11. Dėl teisės turėti būtiniausių reikmenų, drabužių, avalynės.

11.1. BVK 92 straipsnyje numatyta, kad arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems nemokamai suteikiama atskira miegamoji vieta ir patalynė. Arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantys nuteistieji dėvi savo drabužius ir avi savo avalynę, o jeigu jų neturi, teisingumo ministro nustatyta tvarka yra nemokamai aprūpinami drabužiais ir avalyne pagal sezoną. Arešto bausmę atliekantys nuteistieji, taip pat kiti nuteistieji, kurie neturi lėšų asmens higienos reikmenims

įsigyti arba jų turi nepakankamai, šiais reikmenimis teisingumo ministro nustatyta tvarka aprūpinami nemokamai.

11.2. Taisyklėse numatyta, kad arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems leidžiama turėti apatinių drabužių, viršutinių drabužių, kepurų (nedengiančių veido), šaliką, pirštinių (išskyrus treniruotėms ir sportui skirtas pirštines), kojinių, pėdkelnių, avalynės, priemonių priklausomybei nuo tabako gydyti.

Nuteistiesiems, atliekantiems arešto bausmę, taip pat leidžiama turėti administracinės, civilinės ir (ar) baudžiamosios bylos medžiagą, teismo nuosprendžių, nutarčių ir nutarimų nuorašus ir (ar) kopijas, teisės aktų ir kreipimūsi kopijas, vokus, pašto ženklus, rašymo priemonę ir popierių, rankšluostį, muilą, šampūną, dantų pastą, dantų šepetėlį (įskaitant elektrinius dantų šepetėlius), šukas, nosinę (moterims – moterų higienos reikmenų), tualetinį popierių, sauskelnes, akinius arba kontaktinius lęšius ir jiems skirtas dėtuves bei kontaktinių lęšių priežiūros priemonės, rankinį laikrodį, nutarimo dėl drausminės nuobaudos skyrimo kopiją.

11.3. Tyrimo metu Taisyklės buvo pakeistos ir nuo 2024 m. liepos 13 d. galiojančioje Taisyklių 62¹ punkto redakcijoje numatyta, kad arešto bausmę, kurios trukmė ilgesnė kaip 30 parų, atliekantys nuteistieji turi teisę vieną kartą per visos bausmės atlikimo laiką gauti perduodamų drabužių ir avalynės, kurių bendra masė negali viršyti 10 kg.

Taip pat įsigaliojo pakeitimai, susiję su galimybe atlikusiems arešto bausmę asmenims skirti pinigines išmokas kelionės bilietams į namus įsigyti, bei sudaryta galimybė Nuteistųjų socialinės paramos fondo lėšas naudoti ir nuteistųjų areštu sveikatinimui bei jiems reikalingoms medicinos priemonėms įsigyti.

11.4. Teisingumo ministerija informavo, kad nuolat vykdo suėmimo ir bausmių vykdymą reglamentuojančių teisės aktų taikymo stebėseną ir, identifikavusi esminius teisinio reguliavimo trūkumus, dėl kurių nepagrįstai ribojamos žmogaus teisės, nedelsdama imasi priemonių teisiniam reguliavimui tobulinti.

Seimo kontrolierė atkreipia dėmesį, kad, nors Taisyklės buvo pakeistos ir šiuo metu galiojančioje teisės akto redakcijoje yra numatyta teisė gauti perduodamų drabužių bei avalynės, tačiau šia teise gali pasinaudoti tik ilgesnę nei 30 parų arešto bausmę atliekantys nuteistieji. Pastebėtina, kad oro sąlygų pokytis gali būti greitas ir tinkamos aprangos neturėjimas (net ir keletą dienų) gali sukelti neigiamų pasekmių ir papildomų išgyvenimų, kurie nesusiję su bausmės tikslais, todėl siūlytina apsvarstyti galimybę leisti gauti drabužių ir avalynės priklausomai nuo oro sąlygų pasikeitimo ir šios teisės neapriboti bausmės trukme.

12. Dėl teisės įsigyti maisto produktų.

12.1. Vizitų kalėjimuose metu, taip pat gaunamuose skunduose Seimo kontrolierė dažnai sulaukia nuteistųjų nusiskundimų dėl netinkamo maitinimo, nepakankamų maisto porcijų ir draudimo nusipirkti maisto produktų kalėjimo parduotuvėje.

12.2. Vadovaujantis BVK 92 straipsnio 5 dalimi, arešto ir laisvės atėmimo bausmes atliekantiems nuteistiesiems tiekiamas maistas turi atitikti rekomenduojamas paros maistinių medžiagų ir energijos normas ir, kiek tai įmanoma, – jų religinius įsitikinimus. Maistu šie nuteistieji aprūpinami nemokamai.

12.3. Pažymėtina, kad arešto bausmę atliekantys nuteistieji yra maitinami pagal tuos pačius valgiaraščius, kaip ir nuteistieji laisvės atėmimo bausme. Tiesa, dėl žmogiškojo faktoriaus praktikoje atskiriems nuteistiesiems (nepriklausomai nuo bausmės rūšies) duodamų porcijų dydis gali skirtis. Pavyzdžiui, Seimo kontrolierių įstaigos Žmogaus teisių biuro 2024 m. vasario 13–14 d. vykdyto patikrinimo Panevėžio kalėjime metu buvo konstatuota, kad nors maitinimas kalėjime iš esmės organizuojamas tinkamai, t. y. pagal teisės aktų reikalavimus, tačiau buvo identifikuota, jog nėra užtikrinama, kad visoms nuteistosios maisto gauna mažiau nei joms turi būti patiekiami.

12.4. Seimo kontrolierė taip pat pastebi, kad egzistuoja ryškus skirtumas tarp šių bausmės rūšių galimybės savarankiškai papildyti maisto racioną aspektu: vieniems (atliekantiems laisvės

atėmimo bausmę) įprastai sudaromos galimybės papildomai nusipirkti maisto produktų, kitiems (atliekantiems arešto bausmę) – ne. Įvertinus galinčias kilti maitinimo organizavimo ir pakankamo maisto kiekio užtikrinimo problemas, Seimo kontrolierės nuomone, leidimas nuteistiesiems arešto bausme įsigyti maisto prekių kalėjimų parduotuvėse leistų pajvairinti kasdienį valgiaraštį, visiškai patenkintų mitybos poreikius bei eliminuotų nepagrįstus ribojimus lengvesne bausmės rūšimi nuteistiesiems asmenims.

13. *Apibendrinimas ir išvados.*

13.1. Seimo kontrolierė pastebi, kad nors bausmių vykdymo situacija Lietuvoje keičiasi, tačiau įkalinimas vis dar per daug orientuotas į pasyvų asmens atskyrimą nuo visuomenės, o ne aktyvų nusikalstamą elgesį lėmusių problemų sprendimą. Europos kalėjimų taisyklėse nurodoma, kad gyvenimas kalnimo įstaigoje turėtų kiek įmanoma labiau priartėti prie pozityvių gyvenimo visuomenėje aspektų, o asmenims, iš kurių atimta laisvė, turėtų būti taikomi minimaliai būtini ir atitinkantys paskirtą bausmę apribojimai.

Seimo kontrolierė atkreipia dėmesį, kad bausmių vykdymo sistema grindžiama ne tik bendraisiais teisės principais, tačiau jai būdingi ir specifiniai principai, vienas kurių – nuteistųjų diferenciacija. Nuteistųjų diferenciacijos bausmės atlikimo metu principas susijęs su nuteistųjų klasifikacija pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso III skirsnyje nurodytą padarytos nusikalstamos veikos rūšį.

Nuteistojo teisinė padėtis priklauso nuo bausmės rūšies. Kuo bausmė griežtesnė, tuo daugiau yra apribota nuteistojo teisinė padėtis, t. y. pareigų santykis viršija teisių ir laisvių santykį. Kuo bausmė švelnesnė, tuo nuteistasis teisių ir laisvių turi daugiau negu pareigų. Vadovaujantis šiuo principu, galima daryti išvadą, kad bausmės vykdymo proceso metu taikomas režimas neturi būti griežtesnis tiems nuteistiesiems, kurių bausmė yra švelnesnė.

Paminėtina ir tai, kad bausmės institutui keliami ne tik veiksmingumo, atgrasymo nuo nusikalstamų veikų darymo tikslai, bet bausmė turi atitikti ir proporcingumo bei teisingumo principų užtikrinimą.

Šiuo tiriamu atveju, nuteistiesiems areštu taikomo režimo ir sąlygų, padarant jas labiau ribojančiomis negu nuteistiesiems terminuoto laisvės atėmimo bausme, negalima laikyti atitinkančiomis baudžiamosios ir bausmių vykdymo politikos standartus ir principus, todėl kyla abejonių ir dėl šios bausmės tikslų pasiekimo. Seimo kontrolierė pritaria į nuteistųjų resocializaciją orientuotiems teisinio reglamentavimo pokyčiams, užtikrinantiems nuteistųjų arešto bausme teises ir gerinant jų laikymo sąlygas, tačiau mano, kad šie pokyčiai nėra pakankami.

13.2. Tyrimo metu jau buvo akcentuota, kad arešto bausmės atlikimo specifika ir jos metu taikomos bausmės atlikimo sąlygos bei tvarka yra susijusios su trumpu arešto bausmės atlikimo terminu, kuris lemia tam tikrus didesnius teisių ribojimus, lyginant su laisvės atėmimo bausme.

Įvertinus tai, jog realus arešto bausmės trukmės vidurkis nesiekia dviejų mėnesių, tam tikrų teisių įgyvendinimas (pavyzdžiui, teisės prenumeruoti spaudos leidinius) praktiškai tampa neįmanomas. Tačiau būtina pabrėžti, kad net ir trumpas bausmės atlikimo terminas daro didelę neigiamą įtaką arešto bausmę atliekančio asmens socialinei aplinkai, apriboja bendravimo, savišvietos ir kitas galimybes, todėl ryšio su išoriniu pasauliu ir aktualijomis nepraradimas yra ne mažiau svarbus ir arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems.

Seimo kontrolierė dar kartą akcentuoja šios pažymos 10 punkte išdėstytus argumentus dėl reikšmingai išaugusios interneto reikšmės gaunant informaciją apie aktualias Lietuvos ir pasaulio naujienas, ir siūlo sudaryti galimybę naudotis riboto interneto prieiga ir nuteistiesiems arešto bausme.

LKT direktoriui siūlytina, vadovaujantis VAI įtvirtintu naujovių ir atvirumo permainingoms principu, apsvastyti galimybę sudaryti sąlygas nuteistiesiems arešto bausme naudotis ribota interneto prieiga (ypač įvertinant atnaujintą nuteistiesiems leidžiamų naudotis interneto svetainių sąrašą), nepamirštant ir būtinybės dėti pastangas, kad bibliotekose taip pat būtų aktualių periodinių leidinių.

13.3. Įvertinusi šioje pažymoje išdėstytas aplinkybes dėl nuteistųjų maitinimo problemų, Seimo kontrolierė rekomenduoja teisingumo ministrui apsvastyti teisinio reglamentavimo

tobulinimo galimybę, numatant nuteistiesiems arešto bausme teisę įsigyti maisto produktų kalėjimu parduotuvėse, tokiu būdu sudarant sąlygas jiems patenkinti savo mitybos poreikius.

13.4. Kaip jau buvo minėta šios pažymos 11 punkte, Seimo kontrolierė teisingumo ministrui siūlo apsvarstyti ir teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybę, leidžiant arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems gauti drabužių ir avalynės priklausomai nuo oro sąlygų pasikeitimo ir šios teisės neapriboti baudmės trukme.

14. Apibendrinant tyrimo metu nustatytas ir šioje pažymoje išdėstytas aplinkybes, darytina išvada, kad nors ir matomas teigiamas pokytis siekiant gerinti nuteistųjų arešto bausme laikymo sąlygas, tačiau šiuo metu vis dar išliekantis didesnis nuteistųjų arešto bausme teisių ribojimas, lyginant su laisvės atėmimo bausmes atliekančiais nuteistaisiais, yra nesuderinamas su proporcingumo, teisingumo principais, prieštarauja nuteistųjų diferenciacijos ir baudmės tikslams, todėl tyrimas dalyje dėl teisės į informaciją, galimybės įsigyti maisto produktų ir teisės gauti perduodamų drabužių bei avalynės priklausomai nuo oro sąlygų pasikeitimo pripažįstamas pagrįstu.

SEIMO KONTROLIERĖS SPRENDIMAS

15. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierė nusprendžia savo iniciatyva pradėtą tyrimą dėl arešto bausmę atliekančių nuteistųjų teisių ribojimo dalyje dėl teisės į informaciją, galimybės įsigyti maisto produktų ir teisės gauti perduodamų drabužių bei avalynės priklausomai nuo oro sąlygų pasikeitimo pripažinti pagrįstu.

SEIMO KONTROLIERĖS REKOMENDACIJOS

16. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierė Lietuvos Respublikos teisingumo ministrui rekomenduoja:

16.1. apsvarstyti teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybę, numatant teisę įsigyti maisto produktų kalėjimu parduotuvėse ir arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems;

16.2. apsvarstyti teisinio reglamentavimo tobulinimo galimybę, leidžiant arešto bausmę atliekantiems nuteistiesiems gauti drabužių ir avalynės priklausomai nuo oro sąlygų pasikeitimo ir šios teisės neapriboti baudmės trukme.

17. Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 17 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierė Lietuvos kalėjimų tarnybos direktoriui rekomenduoja apsvarstyti galimybę leisti naudotis riboto interneto prieiga ir nuteistiesiems arešto bausme bei imtis priemonių, kad bibliotekose taip pat būtų užtikrinta galimybė rasti aktualių periodinių leidinių.

Primenama, kad Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog informacija apie siūlymų (rekomendacijų) išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui turi būti pateikiama nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, atsižvelgiant į Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją), **bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo siūlymo (rekomendacijos) gavimo dienos.**

Seimo kontrolierė

Erika Leonaitė